

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

CONCEPTUAL ASPECTS OF STRATEGY SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Пиріг Г.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту біоресурсів та природокористування,
Тернопільський національний економічний університет

Лещик І.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту біоресурсів та природокористування,
Тернопільський національний економічний університет

Крупка А.Я.

здобувач,
Тернопільський національний економічний університет

У статті розглянуто становлення концептуальних основ сталого розвитку. Актуальність статті визначається необхідністю вирішення національних та глобальних проблем в умовах переходу до збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку. Окреслено основні принципи сталого розвитку в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: концепція, сталий розвиток, механізм, державна підтримка, нормативно-правове забезпечення.

В статье рассмотрено становление концептуальных основ устойчивого развития. Актуальность статьи определяется необходимостью решения национальных и глобальных проблем в условиях перехода к сбалансированному экономическому, социальному и экологическому развитию. Очерчены основные принципы устойчивого развития в современных украинских реалиях.

Ключевые слова: концепция, устойчивое развитие, механизм, государственная поддержка, нормативно-правовое обеспечение.

In the article the formation of the conceptual framework of sustainable development. Relevance of the article is determined by the necessity of finding solutions to national and global issues within the context of transition to a balanced economic, social, and ecological development. Outlines the main principles of sustainable development in modern Ukrainian realities.

Keywords: concept, sustainable development, mechanism, governmental support, legislative environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основною причиною формування та розробки концепції сталого розвитку є психологічні, моральні, духовні аспекти усвідомлення суспільством відповідальності у ставленні до довкілля, відновлення природних екосистем, зміни екологічного мислення і стилю життя зі збереженням усіх благ для майбутніх поколінь. Нова парадигма існування сучасного суспільства зараз має назву парадигми сталого розвитку, яка стосується не лише змін взаємовідношення людини та природи з одночасним сприянням економічному росту, а й як спрограмований стратегічний план охорони, збереження довкілля. Концепція сталого розвитку водночас зорієнтована на поновлення природ-

них спільнот у тих розмірах, які необхідні для повернення повноти малих та великих екосистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Фундаментальну основу концепції сталого розвитку у своїх теоретичних напрацюваннях описали низка вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: В. Прадун, Б. Данилишин, М. Шапочка, С. Дорогунцов, А. Тихонов, В. Міщенко, Н. Гребенюк, Л. Шостак, В. Шевчук, В. Трегобчук, З. Герасимчук, О. Грянник, Л. Мельник, В. Феденко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У сучасних умовах не сформовано загальноприйнятого визначення сутності

сталого розвитку; виникають перешкоди і з прикладним застосуванням концепції сталого розвитку в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження фундаментальних основ концепції сталого розвитку, узагальнення структурних складників принципів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Специфіка сьогоденної ситуації полягає в тому, що накопичувані десятиліттями екологічні проблеми тепер треба вирішувати у зовсім інших політичних та економічних умовах. У зв'язку із цим надзвичайно актуальними є соціо-еколого-економічні наукові дослідження інтеграційних процесів, стратегічне обґрунтування сучасного розвитку екологічної політики, розробка фундаментальних та прикладних основ формування та функціонування екологічних систем в умовах сталого розвитку.

Сьогодні, коли стала очевидною низька результативність уніфікованих механізмів регулювання стану довкілля, виникла об'єктивна необхідність здійснення ефективної екологічної політики, що вимагає відповідного теоретичного аналізу, осмислення її суті та змісту, оцінки сучасного стану, наукового обґрунтування шляхів її вдосконалення та механізмів реалізації.

Слід зазначити, що в Україні зроблено певні кроки щодо законодавчого, економічного, інституціонального, наукового забезпечення екологічної політики. Створено законодавчу базу у сфері охорони довкілля та раціонального природокористування, сформовано систему органів державного управління екологічною безпекою, запроваджено економічний механізм регулювання стану довкілля та використання природних ресурсів, відпрацьовано схему фінансування природоохоронної діяльності; розширюється та поглиблюється міжнародне співробітництво у сфері охорони природи.

Історія становлення концепції сталого розвитку почалася кілька десятиків років тому. До неї відносимо: наукові праці В. Вернадського про ноосферу, декларації, які прийняли під час проведення першої Конференції ООН із питань навколишнього середовища в Стокгольмі (1972 р.), наукові доповіді Римського клубу, звіти, сформовані Всесвітньою комісією ООН із навколишнього середовища та розвитку (1987 р.), Конференцію ООН із проблеми поєднання розвитку та збереження природи у Ріо-де-Жанейро в 1992 р. та Всесвітній саміт із питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі в 2002 р. [1].

Поява терміну «сталий розвиток» (sustainable development) завдячує прем'єр-міністру Норвегії Гру Гарлем Брундланд, яка сформулювала його у звіті «Наше спільне майбутнє», який підготували для ООН і опублікували в 1987 р. у Міжнародній комісії з питань навколишнього середовища та розвитку [2]. Гру Гарлем Брунд-

ланд охарактеризувала його розвитком, що підкоряється потребам поточного часу, однак не становить загрози для майбутнього покоління задовольняти і свої потреби. Дане поняття було введене для вивчення взаємовідносин людини, суспільства і природи.

Перше поняття сталого розвитку означає можливість постійного підтримування збалансованого розвитку, за якого наші нащадки мали б не менше можливостей порівняно з теперішнім поколінням щодо задоволення своїх потреб у природних ресурсах. Друге – збереження біосфери як природної основи всього життя на Землі та її стабільної і природної еволюції.

Український учений В. Вернадський був одним із перших, хто розумів глобальні проблеми розвитку людства як єдиного цілого з природою [3].

Вітчизняні та зарубіжні науковці внесли щонайменше 70 пропозицій щодо визначення поняття «тривалий розвиток». Намагання виокремити суть цього процесу науковим товариством не одержало позитивного результату, натомість виникли нові терміни, такі як «стійкий розвиток», «урівноважений розвиток», «екологічний розвиток» тощо.

Сталий розвиток є багаторівневим поняттям, індивідуалізм якого впливає з того, що майже всі зміни довкілля залежать від конкретної діяльності індивіда. У зв'язку з цим є необхідність у радикальній зміні психологічно-особистісної свідомості кожної людини щодо запобігання негативним наслідкам. Майже кожна глобальна проблема людства в логічній обов'язковості має свій «індивідуальний особистісний вимір».

У роботах Б. Данилишина [4; 5] пропонується визначення сталого розвитку як системи відносин суспільного виробництва, яка забезпечує досягнення оптимального співвідношення між економічним зростанням, покращанням якості навколишнього середовища та збереження матеріальних і духовних потреб громадян. На думку О. Ральчука та С. Дорогунцова [6; 7], «тривалий розвиток» є певною траєкторією довготривалого росту спільного блага людства, яка ділиться на соціально-економічну та техногенно-екологічну безпеку. В. Трегобчук вважає «сталий розвиток» економічним ростом, за якого ефективно здійснюються рішення ключових проблем життєзбереження суспільства без одночасного виснаження та згубного впливу на довкілля [8].

Л. Мельник [9] вважає, що сталий розвиток має такі властивості: закономірність, необоротність, спрямованість.

Основні підходи до визначення сталого розвитку еколого-економічних систем представлені в табл. 1.

На нашу думку, стійкий розвиток можна сформулювати так: сталий розвиток – це безперервний та індивідуально-особистісний процес динамічних і закономірних змін матеріальних і

нематеріальних об'єктів екологічно-економічних систем, які зберігають гармонійний баланс між структурними елементами інтегрованих екосистем упродовж періоду часу, які не загрожують майбутньому поколінню.

Як зазначено в роботі Г. Марушевського [18], визначальним чинником сталого розвитку є мета, відповідно до якої розрізняють такі типи розвитку: економічний, соціальний, людський, міжнародний, збалансований тощо.

Найважливішими, на нашу думку, є погляди низки вчених [19], які виділяють три аспекти стійкого розвитку: соціальний, економічний та екологічний.

Головними принципами стабільного розвитку є взаємозалежні заходи, які водночас є взаємопідтримуваними:

- загально-етичний принцип, який забезпечує сучасний рівень якості довкілля та є перешкодою на шляху до прийняття небезпечних рішень;

- принцип «попередити та запобігати» більш ефективний, ніж подолання збитків довкіллю;

- принцип «забруднювач платить»: користувач компенсує завданий екологічний збиток;

- принцип балансу ресурсів та забруднення: полягає у використанні ресурсної бази у рамках розмірів регенеративної здатності еко-

системи; контроль над обсягами надходжень забруднення та відходів у масштабах асиміляційних можливостей екосистем;

- принцип захисту природних багатств у теперішньому стані: запобігання зменшенню витрат природно-ресурсного потенціалу;

- принцип покращання якості життя людей та зниження рівня деградації природних ресурсів.

Якщо ці принципи будуть реалізовані, то вони зможуть створити низку етапів на шляху до формування нового екологоорієнтованого суспільства, зокрема:

- гармонізація співжиття людини та довкілля;

- впровадження права на справедливість задоволення потреб та зрівноваження можливостей для розвитку теперішнього та майбутнього поколінь;

- необхідність захисту довкілля в ході розвитку суспільної системи життя.

Стабільний розвиток сприяє процесу виживання та поновлення генофонду нації, активізації ролей усіх громадян держави, забезпеченню права кожного, збереженню довкілля, формуванню умови для оновлення біосфери та її окремих екосистем, орієнтацію на пониження рівня антропогенних впливів на природне середовище та збалансування розвитку людини та природи.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення сталого розвитку

Аспект	Автор	Визначення
Соціальний	В. Волошин О. Горленко В. Кухар	Покращання якості життя, ренатуралізація природи та підвищення виробництва громадської праці
	О. Котикова	Модель функціонування системи з обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми протягом визначеного проміжку часу
	Т. Шовгенов	Здатність ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безпосередньо нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових невідновлюваних ресурсів
	А. Садеков	Форма соціально-економічного розвитку суспільства на базі постіндустріальної моделі господарювання з використанням механізмів еколого-економічного управління, враховуючи інтереси теперішнього та майбутнього поколінь і направленою на досягнення високого рівня якості природної сфери проживання людини
Екологічний	О. Шубравська	Визначає як узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища
	В. Данилов-Данильян К. Лосєв	Розвиток, який не виводить глобальну цивілізацію за рамки господарської ємності біосфери
	Б. Буркінський В. Степанов, С. Харічков	Реалізація стратегії виживання і поступального соціально-економічного розвитку держави у зв'язку з планетарними процесами цивілізації на основі записів необхідності збереження екологічної стабільності
Економічний	А. Осауленко	Процес збалансованого економічного і соціального розвитку за умови дотримання екологічних критеріїв, відтворення природної сфери з урахуванням потреб теперішнього і майбутнього поколінь, в інтересах окремої людини і людства в цілому

Джерело: складено на основі [10–17]

В Україні є можливість сформувавши концепцію стабільного розвитку, яка повинна передбачати ефективне застосування всіх видів ресурсів, структурно-технологічної адаптації виробництва, утвердження творчого потенціалу всіх громадян із метою покращання економічного та екологічного стану в країні.

Сама ідея стабільного розвитку має відношення не тільки до сьогодення, вона спрямована і на прийдешнє покоління. Така ідеологія є актуальною для кожного покоління і для окремої людини, ефективності застосування потенційних можливостей, збалансування темпів розвитку суспільства та захисту довкілля.

Для вирішення першочергових економіко-екологічних завдань передбачено:

- утвердження сталого розвитку регіонів;
- макроекономічні трансформації та державний протекціонізм;
- формування економічно зорієнтованої політики держави;

• забезпечення духовного, фізичного розвитку людини та їх соціальних гарантій;

- міжнародну співпрацю.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, щоб сприяти виходу України з економічної кризи, необхідно продовжити курс реформ задля досягнення росту економіки країни. Це можливо тільки за умов поліпшення системи державного врегулювання, запровадження змістовних та поетапних структурних змін.

Дотримання принципів концепції збалансованого розвитку стосується кожного суб'єкта. Кожна особа повинна змінити споживацьке відношення, розпочати думати про довкілля, про людей та прийдешнє покоління. Досягнення суспільних цілей можливе винятково за умови об'єднання зусилля кожного, всі мають усвідомити загрози для майбутнього життя Землі, а тому докорінно змінити рівень свого світогляду та своїх дій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Parson E. A. A summary of major documents signed at the Earth Summit and the Global Forum / E. A. Parson, P. M. Haas, M. A. Levy. – Environment 34 (4), 1992. – P. 12–15, 34–36.
2. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку / Міністерство охорони навколишнього природного середовища України ; Програма розвитку ООН ; Глобальний екологічний фонд – Офіц. вид. – К. : Соруайт, 2007. – 184 с.
3. Вернадский В.И. Начало и вечность жизни / В.И. Вернадский. – М. : Советская Россия, 1989. – 704 с.
4. Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський. – Вінниця : Книга-вега, 2007. – 572 с.
5. Данилишин Б.М. Природо-ресурсний потенціал сталого розвитку / Б.М. Данилишин. – Київ: РВПС, 1999. – 716 с.
6. Дорогунцов С. Сталий розвиток-цивілізаційний діалог природи і культури / С. Дорогунцов, О. Ральчук // Вісник НАН України. – 2001. – № 10. – С. 17–21.
7. Дорогунцов С. Управління техногенно-екологічною безпекою у парадигмі сталого розвитку: концепція системно-динамічного вирішення. / С. Дорогунцов, О. Ральчук. – Київ : Наукова думка, 2001. – 172 с.
8. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України / В. Трегобчук // Вісник НАН України. – 2002. – №2. – С. 14–18.
9. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2003. – 288 с.
10. Волошин В.В. Підходи до концепції сталого розвитку та її інтерпретації стосовно України / В.В. Волошин, І.О. Горленко, В.П. Кухар та ін. // Український географічний журнал. – 1995. – № 3. – С. 197–202.
11. Котикова О.І. Зміст поняття сталого розвитку / О.І. Котикова // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2007. – № 12. – С. 173.
12. Шовгенов Т.М. Основные аспекты устойчивости региональных социально-экономических систем / Т.М. Шовгенов // Региональная экономика и управление. – 2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eee-region.ru/article/1107/>.
13. Садеков А.А. Предпринимательство и устойчивое развитие / А.А. Садеков. – Донецк : ДонГУЕТ, 2001. – 244 с.
14. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36.
15. Данилов-Данильян В.И. Экологический вызов и устойчивое развитие : [учеб. пособ.] / В.И. Данилов-Данильян, К.С. Лосев. – Москва : Прогресс-Традиция, 2000. – 414 с.
16. Буркинський Б.В. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні : [монографія] / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов ; НАН України, Інститут пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2011. – 348 с.
17. Осауленко О.Г. Сталий соціально-економічний розвиток: моделювання та управління / О.Г. Осауленко. – Київ : Держкомстат України, 2003. – 176 с.
18. Марушевський Г.Б. Етика збалансованого розвитку / Г.Б. Марушевський // Освітні та етичні засади збалансованого розвитку. Серія «Стан навколишнього середовища» – К., 2008. – № 7(55). – С. 8–20.

---

19. Бун Е. Роль информационно-коммуникационных технологий в достижении устойчивого развития / Е. Бун // Социально-экономический потенциал устойчивого развития : [учебник] / Л.Г. Мельник, Л. Хенс, Т.А. Акимова [и др.] ; под ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы : Университетская книга, 2007. – С. 767–791.